Опорний конспект · 2.5. Антоніми

Українська мова · Підготовка до НМТ · Розділ 2. Лексикологія

1. Суть і головна умова

Антоніми — слова **однієї частини мови** з протилежним значенням: день — ніч, високий — низький, любити — ненавидіти, швидко — повільно.

Протилежність можлива лише **в межах одного виміру** (висота, температура). Тому високий — широкий не антоніми: вимірів два.

2. Антонімів НЕ мають · що не є парою

Випадок	Приклади
назви **конкретних предметів**; власні назви; терміни; числівники; відтінки кольору	стіл · книга · зошит · дерево · Дніпро · відмінок · п’ятнадцять · бузковий
сусідні ступені, а не краї виміру	гарячий — теплий · ніч — ранок · теплий — нетеплий
синоніми або різні виміри	сміливий — відважний · гіркий — солоний

3. За будовою · за характером протилежності

Будова	Приклади
різнокореневі	добро — зло · світло — темрява · друг — ворог · любов — ненависть
однокореневі	воля — неволя · доля — недоля · надія — безнадія · вхід — вихід

увага дивись на **корінь**: любов — ненависть різнокореневі, хоч є *не-*.

Тип	Ознака й приклади
градуальні	є середнє: гарячий — *теплий* — холодний
комплементарні	середнього немає: живий — мертвий · правда — брехня
векторні	напрямок дії: зайти — вийти · піднятися — опуститися

4. Багатозначність: свій антонім до кожного значення

свіжий	легкий · низький
хліб — **черствий** · сорочка — **брудна**	валіза — важка · завдання — складне
вітер — **теплий** · думка — **стара**	стіл — високий · голос — високий

порядок спершу **значення в сполученні** — потім антонім.

5. Антитеза · оксиморон

Фігура	Що робить	Приклади
антитеза	**розводить** протилежності	Ситий голодного не розуміє · *У тій хатині, у раю, / Я бачив пекло* (Т. Шевченко)
оксиморон	**зводить** їх в один образ	живий труп · солодкий сум · крижаний вогонь · «Украдене щастя» (І. Франко)
контекстуальні	протилежні лише в тексті	*І кожен фініш — це, по суті, старт* (Л. Костенко)

одним рядком антитеза — «або те, або те»; оксиморон — «те й те одночасно».

6. Робочий тест · пастки НМТ

1. Одна частина мови? Ні → не антоніми.
2. Назви **вимір** уголос. Не назвав → не антоніми.
3. Це краї виміру, а не сусідні ступені?
4. Чи звучить «не X, а Y»? Так → антоніми.

- серед варіантів ховають синонімічну пару й дві назви предметів;
- питають прислів’я, у якому антонімів **немає**;
- дають сполучення з багатозначним словом;
- плутають антитезу з оксимороном.